

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.21>**Олександра Погорєлова,**

канд. юрид. наук,

доцент кафедри трудового права і права соціального забезпечення

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЩОДО ПРІОРИТЕТНОГО НАПРЯМУ РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ ТА ДЕФІЦИТУ ГІДНОЇ ПРАЦІ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Стаття присвячена дослідженню змісту поняття «доктрина трудового права», визначенню пріоритетного напрямку її розвитку, що зумовлюється наразі існуванням нових викликів і загроз сучасним трудовим відносинам, породжених негативними наслідками глобалізації через її надмірний і неконтрольований вплив на всі сфери суспільної діяльності, зокрема трудової.

Виходячи з наукових доробків сучасних вчених трудового права, автор пропонує розглядати концепцію гідної праці як доктрину трудового права у її вузькому розумінні.

У статті під час характеристики концепції гідної праці визначено догми трудового права, які є своєрідним «каркасом» для цієї концепції, а саме: «праця є вільною і не є товаром», «примусова праця заборонена», «трудова відносина є платними», «рівна плата за рівну працю», «заборона дитячої праці», «недопущення дискримінації в галузі праці», «свобода асоціації та реальне визнання права на ведення колективних переговорів»; «свобода слова і профспілкової діяльності як необхідна умова постійного прогресу» тощо. Вказані догми трудового права випливають з положень статуту МОП від 28.06.1919, Філадельфійської Декларації МОП від 10.05.1944, Декларації МОП про основоположні принципи і права у галузі праці від 18.06.1998, Декларації МОП про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації від 10.06.2008.

Автор пропонує, враховуючи стрімке становлення концепції гідної праці під егідою МОП і ООН, її поступову інституалізацію в науково-правовій площині, у тому числі у трудово-правовій, вважати цю концепцію пріоритетним напрямом розвитку сучасної доктрини трудового права як в Україні, так і в багатьох країнах світу, що підтримують Програму гідної праці МОП. Такий висновок обґрунтовується ще й тим, що саме ця концепція спроможна сьогодні бути гідною відповіддю новим викликам і загрозам сучасним трудовим відносинам, породженим негативними наслідками глобалізації через її надмірний і неконтрольований вплив на всі сфери суспільної діяльності, зокрема трудової.

Ключові слова: доктрина трудового права, догма трудового права, концепція гідної праці, Програма гідної праці МОП, конвергенція правових систем.

Постановка проблеми. Сучасні фундаментальні зміни у пізнанні права в умовах формування інформаційного та інноваційного суспільства як в Україні, так і в світі зумовлюють пошук у різних галузях правової науки, і трудово-правової також, нових ракурсів у розумінні вже сформованих юридичних понять, поповнення понятійного апарату термінами, які відображають реалії сучасних правових систем, що все більше піддаються впливу юридико-конвергентційних процесів в умовах світової інтеграції у правовій сфері та глобалізації економіки.

У процесах конвергенції правових систем правова доктрина виступає як об'єднуючий, цементуючий фактор. Вона забезпечує узго-

джене розуміння суспільних відносин, які виникають [1, с. 178]. Як правило, обмін та запозичення правових доктрин і верифікованих достатньою мірою концепцій правовими системами, у тому числі і правовою системою України, здійснюються напряму, оскільки вони не потребують формального закріплення в силу їх загальновизнаності, формування єдиного наукового та освітнього юридичного простору [2; с. 194].

У сучасних умовах суцільного дефіциту гідної праці, як ніколи, особливого значення набуває трудово-правова наука в своєму концентрованому прояві як правова доктрина. Нині, особливо в нерозвинутих країнах, саме дефіцит і криза гідної праці стали

тими негативними чинниками глобалізаційної економіки, глобалізаційної торгівлі, що показали, як зайнятість більшості населення може супроводжуватися мінімальним рівнем оплати праці, суворим підляганням внутрішньому трудовому розпорядку роботодавця, незацікавленістю роботодавця у наданні можливостей для саморозвитку і самовдосконалення працівника через недофінансування професійного навчання з боку власника підприємства тощо. Отже, нині в науці трудового права України постала необхідність пошуку нового пріоритетного напрямку розвитку модерної трудової доктрини, яка очікувано повинна вплинути на формування новітніх тенденцій удосконалення трудового законодавства, що зрештою повинно підвищити якість трудового життя працюючих, інакше кажучи, знизити рівень дефіциту гідної праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика розвитку трудової доктрини в період становлення України як правової, демократичної і соціальної держави за останнє десятиріччя висвітлюється у монографічних виданнях О.І. Процевського [3], В.О. Процевського [4], С.В. Вишновецької [5], С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко [6], Л.П. Амелічевої [7] й ін. Окремі напрями становлення доктрини трудового права останніми роками визначалися і досліджувалися у наукових працях Н.Д. Гетьманцевої [8], В.В. Жернакова [9] О.А. Яковлева [10] та ін. Нагальні проблеми правового, інформаційно-технічного, соціально-економічного характеру у сфері праці вимагають сьгодні комплексних підходів до виявлення пріоритетного напрямку розвитку модерної доктрини трудового права.

Метою дослідження є уточнення змісту поняття «доктрина трудового права», визначення пріоритетного напрямку її розвитку, що зумовлюється новими викликами і загрозами сучасним трудовим відносинам, породженими негативними наслідками глобалізації через її надмірний і неконтрольований вплив на всі сфери суспільної діяльності, зокрема трудової.

Виклад основного матеріалу. Уточнюючи зміст поняття «доктрина трудового права», з методологічного погляду відразу слід відзначити лаконічний, але надзвичайно змістовний концептуальний підхід до цього важливого питання вченого у галузі трудового права К. Л. Томашевського.

Варто підтримати його позицію щодо доцільності розгляду доктрини трудового права у широкому та вузькому розумінні [11, с. 100]. У широкому розумінні доктрина

трудового права є синонімом науки трудового права, яка своєю чергою виступає самостійним видом галузевої юридичної науки та системою знань (уявлень, ідей, концепцій, вчень, теорій, шкіл, напрямів) про трудові явища (норми, стосунки, факти, механізми, процедури тощо) [11, с. 100]. З огляду на це, слушним є твердження Т. А. Зикіної про те, що саме трудове право покликано бути тією галуззю, яка повною мірою дозволяє реалізувати право працівника на гідну працю [12, с. 28].

Проте В. Г. Соїфер зауважує, що, як показують дослідження, деякі інститути і категорії трудового права, чинні норми трудового законодавства не тільки не враховують тенденції розвитку соціально-трудова відносин з розрахунком на майбутнє, але й ще формально виключають правове забезпечення відносин, які вже склалися на практиці або ще формуються [13, с. 90]. Зважаючи на недостатню активну інституалізацію в науці трудового права України концепції гідної праці, яка позиціонується як модель ідеальних трудових відносин [14, с. 7], твердження В. Г. Соїфера, висловлене вченим ще десять років тому, не втрачає своєї актуальності і сьогодні.

Досліджуючи поняття доктрини трудового права у вузькому розумінні, К. Л. Томашевський вважає, що у цьому сенсі його слід розглядати як конкретне вчення, певну концепцію, теорію або школу в рамках науки (на кшталт доктрини (концепції) єдиного трудового правовідношення М. Г. Александрова, концепції множинності (розщеплення) трудових правовідносин В. М. Скобелкіна й ін.) [11, с. 100].

На наш погляд, у такому контексті наразі варто сприймати й концепцію гідної праці, у витоках якої стояв Генеральний директор Міжнародної організації праці Хуан Сомавія, який в кінці 90-х років ХХ століття зробив її засадничою для подальшої діяльності цієї поважної глобальної правозахисної інституції [15]. Саме зазначена концепція, на наш погляд, є наразі пріоритетним напрямом розвитку модерної доктрини трудового права.

З прийняттям Декларації МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації від 10.06.2008 [16] (або Програми гідної праці МОП, як ще прийнято називати цей документ у науковому вимірі) та резолюції ГА ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1 про глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року [17] (далі – ЦСР) відбулася інституалізація зазначеної концепції в міжнародних стандартах. Концепція гідної праці розпочала суттєво впливати на формування соціальної політики держав-членів МОП та ООН, на процес національної законотворчості з питань створення і забез-

печення гідних умов праці на національних виробництвах. До того ж і принципи гідної праці, що спочатку пропагувалися лише МОП, поступово були підтримані ООН на початку XXI століття і гармонійно увійшли в Цілі Сталого Розвитку.

Свою чергою, інституалізація концепції гідної праці в міжнародних стандартах і на глобальному рівні не могла залишати осторонь і наукову спільноту. Зміст концепції гідної праці, її історіографія досліджувалися останнім часом у багатьох монографічних дослідженнях сучасних вчених трудового права [7], [12], [18], [19]. Багато системних наукових доробків, присвячених цій проблематиці, належать і вченим інших наук (економічних, соціологічних, технічних тощо) [20], [21], [22], [23], [24].

Характеризуючи концепцію гідної праці як доктрину трудового права у вузькому розумінні, неможливо не розглянути питання щодо догм трудового права, які є засадничими для цієї концепції. Ці догми також проходять свій шлях становлення, під якими в спеціальній літературі розуміються узагальнені поняття, що охоплюють собою аксіоми, загальновизнані принципи і норми трудового права, імперативні положення. Вони включають незаперечні істини та не вимагають доказів у сфері регулювання трудових та тісно з ними пов'язаних відносин [11, с. 100]. На наш погляд, оскільки догми трудового права є засадами законності правозастосовчої діяльності, ефективного правопорядку в суспільстві, зокрема у трудовій сфері, принципами, закладеними в основу концепції гідної праці, необхідно висвітлити їх значення детальніше.

Догмам трудового права притаманні позитивні риси, вони характеризують трудове право за формальними ознаками, визначаючи його своєрідність [25, с. 57]. У догмах трудового права знаходять своє відображення ті юридичні норми, відносини, факти та інший правовий «інструментарій», який забезпечує стабільність цієї галузі. Догми виступають тим «каркасом», в якому виражається предмет і метод трудового права і який поряд із принципами трудового права конститує саму цю галузь [11, с. 100].

Серед догм трудового права, які є своєрідним «каркасом», слід зазначити такі, як: «праця є вільною і не є товаром», «примусова праця заборонена», «трудова відносина є платними», «рівна плата за рівну працю», «заборона дитячої праці», «недопущення дискримінації в галузі праці», «свобода асоціації та реальне визнання права на ведення колективних переговорів»; «свобода слова і профспілкової діяльності

як необхідна умова постійного прогресу» тощо, які випливають зі статуту МОП від 28.06.1919 [26], Філадельфійської Декларації МОП від 10.05.1944 [27], Декларації МОП про основоположні принципи і права у галузі праці від 18.06.1998 [28], Декларації МОП про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації від 10.06.2008 [16].

Концепція гідної праці, що стрімко розвивається під егідою МОП, з часом стала суттєво впливати на міжнародно-правове регулювання праці в світі, роблячи його механізми більш дієвими й ефективними. Зазначене також свідчить, що концепція гідної праці дійсно є пріоритетним напрямом розвитку сучасної доктрини трудового права у широкому її розумінні.

У контексті зазначеного варто зауважити, що сучасний розвиток доктрини трудового права не вимагає кардинальної зміни наявного категоріального апарату, вдосконалення або уточнення окремих норм. Нині, на думку В. С. Венедиктова, з якою варто погодитися, важливим є саме активізація процесу розробки нових концептуальних підходів до правового регулювання трудових відносин, що виникають у нових економічних умовах, і визначення сфери дії трудового права загалом. При цьому воно повинно враховувати історичний розвиток права й економіки України, територіальне розташування країни, менталітет українського народу, процеси глобалізації та інтеграції суспільних відносин, міжнародні еталони і стандарти, а також інші чинники, які впливають на розвиток держави, суспільства й особи [29].

Висновки

Проведений аналіз спеціальної літератури за окресленою темою дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Уточнено зміст поняття «доктрина трудового права», її розуміння у широкому і вузькому сенсі.

Вперше розглянуто концепцію гідної праці як доктрину трудового права у її вузькому розумінні.

Визначені догми трудового права, які є своєрідним «каркасом» для цієї концепції, а саме: «праця є вільною і не є товаром», «примусова праця заборонена», «трудова відносина є платними», «рівна плата за рівну працю», «заборона дитячої праці», «недопущення дискримінації в галузі праці», «свобода асоціації та реальне визнання права на ведення колективних переговорів»; «свобода слова і профспілкової діяльності як необхідна умова постійного прогресу» тощо. Вказані догми трудового права випливають із положень статуту МОП від

28.06.1919 [26], Філадельфійської Декларації МОП від 10.05.1944 [27], Декларації МОП про основоположні принципи і права у галузі праці від 18.06.1998 [28], Декларації МОП про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації від 10.06.2008 [16].

Враховуючи стрімке становлення концепції гідної праці під егідою МОП і ООН, її поступову інституалізацію в науково-правовій площині, й у трудово-правовій також, не викликає сумнівів, що саме вона є сьогодні пріоритетним напрямом розвитку сучасної доктрини трудового права як в Україні, так і в багатьох країнах світу, що підтримують Програму гідної праці МОП. Такий висновок обґрунтовується ще й тим, що саме ця концепція спроможна сьогодні бути гідною відповіддю на нові виклики і загрози сучасним трудовим відносинам, породжені негативними наслідками глобалізації через її надмірний і неконтрольований вплив на всі сфери суспільної діяльності, зокрема трудової.

Проведене дослідження не вичерпує всього комплексу проблемних питань, пов'язаних із визначенням пріоритетних напрямів розвитку сучасної доктрини трудового права, а отже, ці питання мають стати предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. Харьков: Факт, 2000. 608 с.
2. Мочульська М., Семків В. Тенденції розвитку правової доктрини в контексті інтеграції та конвергенції правових систем. Instytut Prawa, Administracji i Zarządzania, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego. S.194-203.
3. Процевський О. І. Методологічні засади трудового права. *Правова доктрина України*: у 5-ти т. Т. 3: Доктрина приватного права України / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Харків: Право, 2013. 760 с.
4. Процевський В. О. Приватноправове та публічно-правове регулювання соціально-трудових відносин : монографія. Харків, 2012. 332 с.
5. Вишневецька С. В. Методологія науки трудового права : монографія. Київ: Ніка-Центр, 2014. 320 с.
6. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Право на працю в системі прав людини. *Правова доктрина України* : у 5-ти т. Т. 3: Доктрина приватного права України. за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Харків: Право, 2013. 760 с.
7. Амелічева Л.П. Теоретичні та аксіологічні засади правового регулювання гідної праці в сучасних умовах державотворення : монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. – 360 с.
8. Гетьманцева Н. Д. Про нові контури трудового права в епоху запровадження цифрових технологій. *Проблеми реалізації прав громадян у сфері*

праці та соціального забезпечення : тези доповідей та наукових повідомлень учасників ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, яка присвячена 50-річчю створення кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 42–46.

9. Жернаков В. В. Право на гідну працю: питання формування і забезпечення. *Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика* : тези доп. та наук. повідомл. учасників VIII Міжнар. наук.-практ. конф. 05.10.2018. Харків, 2018. С. 95–99.

10. Яковлев О.А. Людиноцентристка парадигма як методологічна засада встановлення умов праці. *Проблеми кодифікації трудового законодавства України* : тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квітня 2017 р.), Київ: Принт-Сервіс, 2017. С. 233.

11. Томашевский, К. Л. Очерки трудового права (История, философия, проблемы систем и источников) / науч. ред. О. С. Курылева. Минск : «Изд. центр БГУ», 2009. – 335 с.

12. Зыкина Т.А. Обеспечение права работника на достойный труд: современные проблемы : монография. Архангельск: ИД САФУ, 2014. 108 с.

13. Соيفер В.Г. Правовое регулирование трудовых отношений: запоздалый ответ на вызовы реальности. *Трудовое право*. 2010. № 10. С. 89-99.

14. Амелічева Л.П. Парадигма правового регулювання гідної праці в сучасних умовах розвитку трудового законодавства : автореф. дис... доктора юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2020. 40 с.

15. ILO. 1999a. Report of the Director-General: Decent work. International Labor Conference, 87th Session, Geneva, 1999. URL: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/1999/seattle.htm>. (дата звернення: 05.03.2021)

16. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации от 10.06.2008. *Труд за рубежом*. 2008. № 4. С. 142–156.

17. Доклад о Целях в области устойчивого развития, 2017 год, ООН, Нью-Йорк. 60 с. URL: https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2017/the-sustainabledevelopmentgoalsreport2017_russian.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

18. Панченко М.В. Теорія забезпечення гідної праці державних службовців України : монографія. Харків: ПромАрт, 2019. 440 с.

19. Леньшин А. А. Влияние концепции достойного труда Международной организации труда на развитие трудового законодательства стран Евразийского экономического союза : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Москва: ФГБОУ ВО «Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина (МПОА)», 2017. 206 с.

20. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення : монографія / А. М. Колот, В. М. Данюк, О. О. Герасименко та ін.; за наук. ред. д. е. н., проф. А. М. Колота. Київ : КНЕУ, 2017. 500 с.

21. Реализация принципов концепции Достойного труда в России: региональный аспект (на примере Республики Башкортостан). Уфа: АНРБ, Гилем, 2012. 216 с.

22. Смирнова Т.В. Критерии достойного труда в интеллектуальной деятельности : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Москва, 2010. 208 с.

23. Ghai D. Decent work: Concepts, models and indicators. Discussion paper. International Labour Organization (International Institute for Labour Studies). 2002. Geneva. 48 p. URL: <https://goo-gl-su/4nСк> (дата звернення: 05.03.2021).

24. Павлова Е. А. Реализация концепции достойного труда на предприятиях электроэнергетики : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Саратов, 2012. 166 с.

25. Сидоренко О.М. Поняття та особливості догми права. Університетські наукові записки. 2005. № 1-2. С. 56 – 60.

26. Статут Міжнародної організації праці від 28.06.1919. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/Хаq1v81> (дата звернення: 05.03.2021)

27. Декларація МОП стосовно цілей та завдань від 10.05.1944, Філад. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/1a1LFCq> (дата звернення: 05.03.2021).

28. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці від 18 червня 1998 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/Saqbot9> (дата звернення: 05.03.2021).

29. Венедіктов, В.С. Концепція трудового права України в контексті сучасної правової доктрини. *Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. Суми : СумДУ, 2014. С. 129-135.

Oleksandra Pohorielova. On the priority area of the labor law doctrine in terms of the world legal integration and deficiency of decent work in the global economy

The article covers study of the content of the concept of “doctrine of labor law”, establishing the priority of its development, which is currently attributable to the existence of new challenges and threats to modern labor relations caused by the negative effects of globalization due to its excessive and uncontrolled impact on all the areas of public activity, in particular the labor one.

Based on the scientific achievements of modern scientists of the labor law, the author proposes considering the concept of decent work as a doctrine of labor law in its narrow sense.

Characterizing the concept of decent work, the article determines the dogmas of the labor law, which are a kind of “framework” for this concept, namely: “labor is free and is not a product”, “no forced labor”, “labor relations are paid”, “equal pay for equal work”, “no child labor”, “non-discrimination in the field of labor”, “freedom of association and real recognition of the right to collective bargaining”; “freedom of speech and trade union activity as a necessary condition for continuous progress”, etc. These dogmas of the labor law originate from the provisions of the ILO Charter dated 28.06.1919, ILO Philadelphia Declaration dated 10.05.1944, ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work dated 18.06.1998, and ILO Declaration on Social Justice for Fair Globalization dated 10.06.2008.

The author proposes, given the rapid formation of the concept of decent work under the auspices of the ILO and UN, its gradual institutionalization in the scientific and legal field, and labor law as well, no doubt, considering this concept a priority for the modern labor law doctrine in Ukraine and many countries around the world that support the ILO’s Decent Work Agenda. This conclusion is also justified by the fact that this concept can today be a worthy response to new challenges and threats to the modern labor relations, caused by the negative effects of globalization due to its excessive and uncontrolled impact on all spheres of social activity, and labor as well.

Key words: the doctrine of labor law, the dogma of labor law, the concept of decent work, the ILO’s Decent Work Program, and convergence of legal systems.